

improvizaciji »ad hoc« sa malim orkestrom. Ova tačka je publici impresionirala više u okviru razonodno-zabavnom, no u čisto koncertnom. Jedino je Adamić (»Kresovale tri devojke«), s odličnim sopran-solom gđe Rikice Kabiljo, ostao da, u prvom delu programa, pruži mogućnost horu, da dođe do solidnijeg, pouzdanijeg i časnijeg izraza.

Drugi deo koncerta bio je ispunjen jedinom tačkom: Šubertovom »Kantatom (»Mirjamina pobeđna pesma«) za sopran-solo, mešoviti hor i orkestar«. Počasna članica »Lire«, gđa Kabiljo, jedna od najmuzikalnijih, najškolovanijih i najboljih sopranistica u našoj sredini, ponela je svoje partije sigurno, u punoj meri i u umetničkom vokalnom dahu; drugi deo poneo je orkestar Filharmonije. Ova tačka je na kraju pripadala horu, zato je ona, što se tiče izvođenja, bila na visini, radi čega nije izostao očekivani efekat.

Koncert »Lire«, s programom koji je bio kratak (za jednu godinu dana) i bez jasno određene linije, ostao je, ipak, izvan domašaja ovoga marljivog hora, koji je kvalitativno znatno napredovao, i kome je, baš zbog toga, trebalo pružiti priliku da dođe do svoga pravog i punijeg, zasluženog izraza.

J. Palavestra.

Научни преглед:

Један проблем наше историје

Васо Чубриловић: Порекло муслиманског племства у Босни и Херцеговини. Југословенски историски часопис I 368—403.

Питање о пореклу босанскохерцеговачких муслимана спада у најзанимљивије проблеме наше историје и етнологије и оно је већ деценијама занимало научнике. Одговор на то питање био је за наше раније историчаре веома једноставан: босански и херцеговачки муслимани су већином потомци по-муслимањених богомила. Како су тако схватање заступали наши познати ауторитети (Клаић и др.), и прихватили га и они који су се посебно бавили прошлoшћу Босне (С. Башагић, Ђ. Трухелка и др.), оно је продрло и у школске уџбенике и у јавност, и све до најновијег времена то схватање, у ствари једна велика заблуда, одржавало се је као неприкосновено. Тек најновија проучавања, нарочито после ослобођења, доносе нову грађу и дају могућности да се у питање о пореклу наших муслимана у Босни и Херцеговини унесе више светлости и обори једна заблуда.

На стварање ранијег, погрешног, схватања о пореклу тих муслимана, особито су утицале две чињенице. Прва је да се по турском освајењу Босне више нигде не помиње средњевековна

«босанска црква», што је дало места тврђењу да је те црквене организације нестало услед прелажења њених присталица на ислам. Данас се зна поуздано да таквог наглог и у маси прелазења који је вршен постепено и трајао за време целог трајања турске управе у Босни и Херцеговини, а нарочито је био интензиван баш у последњим столећима турског владања, од краја 17 столећа. Друга чињеница која је завела наше историчаре је велико распрострањење муслимана у Босни и Херцеговини, где они чине отприлике једну трећину (31%) становништва. Данас их је сразмерно више (48%) у Јужној Србији, али је у тој области велик број муслимана туђе народности, Арбанаса и Турака. Међутим, иако је у Босни и Херцеговини тако знатан број муслимана, а у суседним областима их нема, сем у Санџаку, то није никакав доказ о њихову пореклу од аутохтоног становништва. Данас поуздано знамо да је још у 16 ст. у Босни било сразмерно мало муслимана; њихов се је број нарочито повећао од краја 17 ст., јер је тада прелажење на ислам постало живље и јер се отада у границе Босне и Херцеговине повлаче муслимани из области које је Турска губила. Тако се је од 17 па до краја 19 ст. у тим областима вршила концентрација муслиманских емиграната из Босне, Далмације, Лике, Славоније, Угарске, Србије, Црне Горе и Источне Херцеговине (међу којима је, додуше, било и таквих који су даљим из Босне). Сем тога, раније се у расправљању овог питања није водило довољно рачуна ни о колонизацији муслимана из других покрајина бивше Турске.

До нових погледа дошло се је с једне стране проучавањем насеља и порекла становништва, која су извршена у неколико разних крајева Босне и Херцеговине, и објављивањем нових историских извора као и посматрањем сличних процеса у другим областима. Засада је ово ново схватање нашло најбољег израза у радовима нашег историчара В. Ђоровића.

У својој расправи, коју овде приказујем, д-р. Васо Чубриловић узео је само један део проблема босанско-херцеговачких муслимана: њега је, у овај мах, занимало само порекло муслиманског племства. Расправљању тог питања приступио је на основу нових чињеница. Чубриловић се не користи само резултатима проучавања порекла становништва, него своје расправљање ставља на знатно ширу подлогу, стављајући тежиште свог рада у аграрно питање. На основи многих нових чињеница, којима даје оригинална али исправна тумачења, Чубриловић је дошао најпре до резултата да је питање о пореклу муслимана у Босни и Херцеговини сложено питање, много сложеније него што се је досада мислило.

Тако у првом одељку своје расправе (с. 369—378) Чубри-

lovih utvrđuje nesumnjivim činjenicama da bosanska kraljevina nije morala prelaziti na islam da bi sačuvala svoje posede, jer su ih mogli sačuvati i njima testamentarno raspolagati i bez napuštanja stare vere. Zatim, Turci nisu ušli u Bosnu bez borbe i otpora, kako se je to mislilo sve do naših dana. U zaključku tog одељка Чубриловић усваја мишљење В. Сакрића да су босански муслимани потомци средњовековног малог племства и слободних тежака, допуњујући га утолико да су се с тим редовима изједначили и средњовековни зметови (чињичије). Старо босанско племство није прелазило на ислам и није могло задржати онај утицај на управу у земљи који је имало у Босни пре 1463 год., jer je Босна постала само један део турске царевине која је била уређена на сасвим другим принципима: неограничени господар је султан, који сасвим уништава моћ велможа, областима и нахијама управљају царски чиновници, а управна власт је одељена од судске (с. 378—382). У наредном одељку црта аграрне односе (с. 382—385), истичући одмах да под Турцима нису остали исти као у средњем веку¹⁾: Турци су их одмах уредили по шеријату и завели спахиски систем, не водећи рачуна о ранијем аграрном праву. Тек после тога долази одељак о пореклу муслиманског племства у Босни и Херцеговини (с. 385—389), у ком се осврће на разна мишљења о том и износи опширније ко су све биле спахије у Босни. Сасвим тачно износи да је муслиманско племство у Босни и Херцеговини, аге и бегови, постало у разна времена и под разним утицајима, углавном из реда спахија и високих чиновника. Чубриловић у босанском муслиманском племству разликује по пореклу четири групе: 1) праве потомке некадашњег босанског племства којих има, сразмерно мало, у источној Босни и Херцеговини; 2) потомке помуслиманџеника који су се истакли у царству и добили тимаре односно зијамете — и ти су најмнобројнији; 3) потомке турских високих чиновника, који су у Босни и Херцеговини добијали тимаре и зијамете, остали и асимиловали се — такође многобројни; 4) родове непознатог порекла, такође многобројне (родови досељени из Угарске, Хрватске, Далмације и др.).). Тек у току 18 и 19 ст. постаје у Босни по градовима ред ага, који се регрутују између јањичара и реда имућних трговаца и занатлија, па и између сељака, а у градове прелазе и спахије са села. У исто време расту моћ, углед и имање капетана, управника и узурпатора у појединим срезовима, који тада много потсећају на

1) Говорећи о аграрним односима у средњовековној Босни, Чубриловић напомиње да нема историјских доказа да је у Босни било проија. Тачно је да о проији нема помена у историјским изворима, али изгледа да је проија ипак било: тако се на територији пређашње Босне налази двадесет насеља с именов Прјавор (т. ј. «проијари») и један Прјавор.

bosanske velikашke pre 1463 god, što je uticalo da se stvori mišljenje da ti kanetani vode poreklo od bosanske vlastele; u stvari bili su vešinom našeg porekla i iz nižih redova (с. 389—395). С тим у вези износи (с. 395—401), насупрот Труханског уређења, него да је читлачење почело тек од 16 ст., а убрзано од краја 17 ст.; читлачењу не само да су подлегли сељаци са тимара него и највећи број филуршија и дербеншија. Из тимарских земаља развиле су се беглукче (од слахских хасова на тимарима) и кметовске земље, а од десетинских земаља постали читлуци, што је санкционисано саферском уредбом од 1859 год. На крају, у закључку (с. 401—403), Чубриловић још подвлачи да је унутарњи развитак у Босни под Турцима довео до стања које је личило на стање пре 1463 год.

Овом својом расправом Чубриловић је успео да објасни неке ствари и много допринео разбијању једне заблуде. Успео је у том, јер је приступио послу са добром спремом и без икаквих предрасуда. Питање о пореклу муслимана у Босни спада, наиме у она научна питања из наше историје и садашњице у која се веома често уноси и политика. Чубриловић се уздигао високо изнад тога, и у његовој расправи нема ни трага ни политичким ни другим тенденцијама, те је то савестан и озбиљан прилог науци који неће бити без утицаја на даља проучавања. Излагања су му свуда јасна и убедљива; могао би се учинити само приговор да су на неким местима сувише кратка. Несумњиво би било корисно кад би се поједини делови још боље разрадили, нарочито они о аграру, јер ми још немамо историје аграрних односа у пређашњој Босни и Херцеговини.

Д-р. Миленко С. Филиповић.